

Цифрові довідкові ресурси сучасного літературознавства

Леся Демська-Будзуляк

Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, Київ, Україна

ORCID: 0000-0003-3463-387X

Email: demska_l@ukr.net

Резюме: У статті схарактеризовано різні типи цифрових довідникових ресурсів, що ними послуговується сучасна гуманітаристика, зокрема літературознавство. Виділено три основні з них, зокрема електронну ресурс-бібліотеку, мультимедійну електронну систему й мультимедійну енциклопедичну базу. З'ясовано важливість довідникових електронних ресурсів у процесах формування сучасного інформаційного суспільства. Окрему увагу звернено на проєкт видання «Української літературної енциклопедії» Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України та необхідність створення окремої мультимедійної енциклопедичної бази літературної енциклопедії України.

Ключові слова: цифрова гуманітаристика, електронна ресурс-бібліотека, мультимедійна електронна система, мультимедійна енциклопедична база, українська літературна енциклопедія.

Digital information resources of the modern literary studies

Lesia Demska-Budzuliak

NASU Shevchenko Institute of Literature, Kyiv, Ukraine

Abstract: This article discusses the characteristics of various reference digital resources of the modern humanities. We have identified three main digital resources: a digital library resource, a multimedia digital system, and a multimedia encyclopedic database. These important resources are involved in creating a modern information society. In this context, the Ukrainian Literary Encyclopedia of the Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine and the creation of an independent multimedia encyclopedic database are considered.

Keywords: digital Humanities, digital library resources, multimedia systems, multimedia encyclopedic database, Ukrainian Literary Encyclopedia.

ЦИТУВАТИ СТАТТЮ:

Вступ

Впровадження цифрових технологій, що відбувається наприкінці 20 ст., позначилося не лише на способах збереження й передання інформації, а й докорінно трансформувало соціальний простір, об'єднуючи людство в єдину інформаційну мережу: «З розвитком мережі Інтернет особливого значення набуло домінування ролі знань та інформації в житті людей, що в результаті сформувало інформаційне суспільство. Воно характеризується наявністю глобального інформаційного простору, що забезпечує його користувачів вільним доступом до світових інформаційних ресурсів» [Українські електронні..., с. 186]. Полегшений доступ до швидких знань змінив також і структуру мислення сучасної людини. Їй уже більше не потрібно докладати значних зусиль, щоб одержати і зберігати в пам'яті потрібну інформацію. Водночас із полегшенням пошуку людина почала втрачати навички критичного мислення, здатність сортувати, систематизувати й оцінювати інформацію.

Аналізуючи еволюцію впровадження цифрових технологій в гуманітарних студіях кінця 20 – початку 21 ст., польський дослідник Р. Бомба пропонує виокремлювати в ній дві фази. Для першої (початкової) фази розвитку цифрової гуманітаристики, яку традиційно також називають «*computing in the humanities*», було характерно використовувати цифрові технології та засоби для продовження інтелектуальних практик традиційної науки. Друга фаза розпочинається практично разом із 20 ст. і відразу одержує звичну на сьогодні для неї назву – «цифрова гуманітаристика». Цій фазі властива поява нових методологій, а цифрові засоби вже використовують передовсім як артефакти, створені у віртуальному світі (соціальні мережі, комп'ютерні ігри, блогосфера). Цифрові засоби, стверджує Р. Бомба, перестають бути лише додатком до традиційних досліджень, а й генерують нові моделі пізнання і розуміння дійсності [Bomba, с. 60]. За таких обставин особливої ваги набувають електронні довідкові видання.

Поява численних електронних підручників, довідників, словників та енциклопедій, часто без авторства, створюють враження хаотичного поля, на якому одночасно присутні несумісні змісти і сенси. Активний діалог машини і людини, зазначає М. Мак-Люен, призводить до дезорієнтації останньої, адже «із засвоєнням нової технології відбувається перебудова форм сприйняття» [Мак-Люен, с. 63]. Оскільки будь-яка інформація є ресурсом для формування важливих наративів у спільноті, а інколи й для маніпуляцій цією спільнотою, то один із викликів, що постає сьогодні перед людиною, – це доступ до якісної інформації. Набирає ваги репутація електронного ресурсу, певних авторитетів і брендів, що подають інформацію.

Найвідчутніша ознака цифрової доби полягає у зміні форми збереження й передавання інформації. Ці зміни відбувалися в двох напрямках – оцифрування раніше опублікованих видань та створення нових, суто електронних баз та ресурсів, що можуть і не мати паперових аналогів. Оцифрування, як правило, застосовувалося до так званих «закритих» текстів, де має місце стороннє втручання задля зміни тексту, як-то художні твори, наукові монографії, архівні матеріали тощо. Також це можуть бути і видання довідкового характеру – словники, енциклопедії, підручники, які є надруковані й становлять окремих, завершений, а значить, «закритий» текст. Основна суть оцифрування – це полегшення доступу до видань з обмеженими тиражами або ж раритетних видань. Технології оцифрування незамінні в архівній роботі. Завдяки їм можливо зберегти й надати вільний доступ до видань в обмеженому доступі (ті, що опубліковані малим накладом або взагалі недруковані): стародруків, манускриптів, авторських рукописів, листування, щоденників, самвидаву, раритетних подарункових видань чи локальних історичних матеріалів (документів, карт, портретів видатних осіб).

Натомість дедалі частіше стаємо свідками появи нової інформаційної продукції, що є або електронною версією (мультимедійним додатком) надрукованих видань, або створені без друкованих аналогів. Цікавим прикладом нового цифрового формату є колективні художні тексти, що одночасно укладаються кількома авторами. Такою, зокрема, є перша українська книжка (а точніше це «гіпертекст із розгалуженими зв'язками») «Як пропатчити книгу життя», що її одночасно писало чотирнадцять авторів. Книжка існує лише в електронному форматі¹ й може бути доповненою будь-коли. Часто з'являються повністю електронні наукові часописи, збірники, колективні монографії, які, проте, зберігають бібліографічні стандарти друкованих видань. Вони, гадаємо, виграють перед друкованими аналогами, оскільки мають можливість долучати до тексту відео та аудіо матеріали.

Із поширенням цифрових технологій особливої уваги заслуговують видання інформаційного характеру. Традиційні довідники, словники, енциклопедії у цифровій реальності набувають дещо іншого змісту та можливостей. З'являються нові форми інформаційної презентації, які, за словами М. Железняка, є «окремою мультимедійною системою (в мережі Інтернет чи на цифрових носіях), що має власний інтерфейс, архітектоніку, навігацію, засоби пошуку й технології презентації інформації» [Железняк, с. 10]. Переважно всі вони – відкриті тексти, для яких інформаційні технології є зручним інструментарієм для забезпечення постійного оновлення та поповнення. Як наслідок – ми стаємо свідками народження великих гіпертекстів,

¹ URL: <http://avtura.com.ua/book/1084/getfile>.

тісно переплетених між собою з можливістю найрізноманітнішого прочитання, у яких лінійна ієрархічна структура зникає повністю. Відповідно, укладачі нових інтерактивних інформаційних систем отримали проблему верифікації інформації, формування принципів селекції, створення таких програм та текстів, які б убезпечували процес однотипного прочитання інформації. Енциклопедична чи словникова стаття готується так, щоб бути інтерпретованою однаково різними читачами навіть за наявності багатьох гіперпосилань. Отже, постає питання, як за таких обставин та інтерактивних можливостей зберегти основні критерії таких видань – об'єктивність, науковість, доступність, системність викладу матеріалу. Зрештою, актуалізується проблема визначення їхньої дефініції та чітких меж між різними інформаційними цифровими форматами.

Виклад основного змісту дослідження

Один із викликів, що постав перед Україною та й багатьма іншими державами світу на початку 21 ст., – це створення інформаційного суспільства. Офіційним є твердження, що поява такого суспільства дасть змогу забезпечити рівень суспільного добробуту, здійснити перехід від паливно-сировинної до економіки, заснованої на знаннях, досягти скорочення загроз національній безпеці [Розпорядження...]. Засади формування інформаційного суспільства викладені у Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 15.05.2013, у якому розглянуто базові напрями формування такого суспільства, як: «електронна демократія», «електронна освіта», «електронна культура», «електронна економіка», «електронний ресурс» тощо. Об'єднавчим фактором цих напрямів є створення унікальних загальнодоступних електронних платформ, які б сприяли підняттю грамотності громадян України в зазначених сферах. Електронну енциклопедистику (можемо долучити сюди всі електронні видання довідкового характеру) М. Железняк відносить до напрямку «електронного ресурсу», тобто систематизованої інформації або знань, що мають цінність у певній предметній галузі й можуть бути використані людиною у своїй діяльності для досягнення певної мети [Железняк, с. 17]. Таким чином, створення електронних енциклопедій цілком лягає в русло програми створення інформаційного суспільства, а вирішення завдань, що постають перед окремими науковими колективами укладачів таких енциклопедій, набувають стратегічного характеру.

Нині одночасно з електронними часописами найбільш популярними інформаційними джерелами довідкового характеру в інтернет-середовищі можна вважати електронні ресурс-бібліотеку, мультимедійну систему та мультимедійну енциклопедію. Всі три цифрові формати становлять від-

криті, мобільні, інтерактивні системи, які передбачають постійне оновлення довідкової інформації. Електронні ресурс-бібліотеки виникають у першій фазі впровадження цифрових технологій. Їхніми укладачами переважно були фахівці-аматори, які прагнули забезпечити вільний доступ до видань обмеженої кількості. Згодом цей ресурс поповнювався оцифрованими рідкісними матеріалами, а вже в другій фазі цифрового впровадження відбувається активне формування електронних бібліотек у відповідних інституціях (університетські, публічні та державні бібліотеки) поруч із фундаментальними фондами. Авторські електронні бібліотеки вирізняються суб'єктивним підходом до наповнення сайту, переважно не містять оригінальних текстів, написаних спеціально для ресурсу, за винятком невеликих інформаційних довідок. Авторами й укладачами електронних ресурс-бібліотек можуть бути як фахівців, так і аматори.

В українському інформаційному просторі вдалим прикладом авторських електронних бібліотек слугують такі, як «Ізборник»², «Леся Українка. Літопис життя і творчості»³ тощо. Автором ідеї лесезнавчої платформи та її багатьох статей є літературознавець і програміст М. Жарких. Ресурс має зручну навігацію і призначений для широкого кола користувачів. Окрім максимально повної бази творів, перекладів та наукових праць Лесі Українки, він містить ґрунтовну бібліографію досліджень життя і творчості поетеси, а також довідник (поки що на початковій стадії розроблення) «про осіб, географічні об'єкти, книги та періодичні видання, які пов'язані з життям і творчістю Лесі Українки, допомагають зрозуміти її постать» [Жарких]. Великою перевагою ресурсу є англійська та російськомовна версії.

Усі авторські тематичні електронні ресурс-бібліотеки організовані за однаковим зразком. Вони подають матеріали певного напрямку, часто з доповненнями новою інформацією. Наприклад, згаданий вище «Ізборник» присвячено історії України 9–17 ст. Він містить літописи, мовознавчі, історичні, літературознавчі, політологічні «першоджерела» та «інтерпретації», а також додатки історичних карт, окремо представлено матеріали на тему Т. Шевченка. «Ізборник» існує у вигляді двох ідентичних сайтів, завдяки чому збільшується кількість його читачів: основний знаходиться за адресою litopys.org.ua (відкрито 2003 року) і його дзеркало⁴ – izbornyk.org.ua (відкрито 2008 року). Із доступної на сайті інформації, на жаль, не можна з'ясувати, хто є його розробником та постійним наповнювачем.

Попередньо вже зазначено, що електронний ресурс-бібліотека як довідкова система виникає на самому початку впровадження цифрових тех-

² URL: <http://litopys.org.ua>.

³ URL: <https://www.l-ukrainka.name>.

⁴ Дзеркалом називають повне (або часткове) дублювання змісту веб-ресурсу, розміщеного під іншим доменним ім'ям (веб-адресою).

нологій у гуманітарних студіях. Однак, не варто вважати, що з розвитком диджиталізації він відходить на задній план. На сьогодні ресурс-бібліотека є незамінною в розбудові електронних бібліотек, створенні цифрових часописів (без друкованих аналогів), підготовці різноманітних хрестоматій та, загалом, формуванні спільної мережі знань планети. Цінність формату електронного бібліотечного ресурсу особливо виявилася під час пандемії в 2020 році. Із закриттям бібліотек сотні тисяч студентів по всьому світі у процесі дистанційного навчання користуються електронними бібліотечними ресурсами.

Структурно складнішим інформаційним ресурсом є мультимедійна система. Електронний бібліотечний ресурс функціонує як блоки оцифрованої інформації, яку можна доповнювати лише кількісно без втручання у текст. Принцип побудови мультимедійної системи визначаємо як гніздовий. Це передовсім інтерактивна система. Гніздовий принцип функціонує таким чином: у центрі системи знаходиться певне явище. Існує пошукова система, за допомогою якої можна шукати спеціалізовану інформацію щодо різноманітних аспектів центрального явища (дотичних імен, географічних просторів, політичних та історичних подій, бібліографії). Завдання мультимедійної системи – комплексне й системне висвітлення певного явища. Її авторами є фахівці, однак спеціального написання статей до неї не передбачено. Серед завдань укладачів – верифікація необхідної, максимально доступної та репрезентативної інформації, що надходить у вигляді оцифрованих видань та документів.

Архітектура мультимедійної системи може бути надзвичайно розгалуженою, із залученням аудіо- та відеоматеріалів, зображень, карт, графіків тощо. Часто електронна мультимедійна система може містити й електронний бібліотечний ресурс. Одним із таких прикладів в українському інтернет-просторі є «Портал Шевченка»⁵. Перший вхід на портал показує нам три основні блоки – «Новини», «Оновлення», «Події». У меню системи запропоновано пошук необхідної інформації, що здійснюється за розділами («Бібліографія видань творів Шевченка», «Твори Шевченка мовами народів світу», «Наукові факти», «Про Шевченка», «Мультимедія», «Корисні посилання», «Зворотній зв'язок»). Система передбачає 3D-тури всіма місцями, пов'язаними із Т. Шевченком, зокрема й віртуальні екскурсії музеями, демонстрація меморіальних табличок, пам'ятників та географічних і архітектурних локацій, що мають стосунок до життя поета. Новаторство мультимедійної системи полягає в можливості здійснювати інтерактивний розширений пошук за вибраними словами чи назвами, допомагає швидко розбудовувати діахронний та синхронний контекст основного поняття, у наведеному прикладі – життя і творчості Т. Шевченка.

⁵ URL: <http://kobzar.ua>.

Формат мультимедійної системи передбачає, що на сформований запит має з'явитися коротка науково вивірена довідка стосовно шуканого слова із лінками на джерельну базу цієї довідки. Сама ж джерельна база може знаходитися на сайті мультимедійної системи у вигляді оцифрованих матеріалів електронного ресурсу. У процесі розвитку електронних технологій мультимедійну систему доречно розглядати як перехідний етап між електронним ресурсом-бібліотекою та електронною енциклопедією, оскільки вона поєднує в собі елементи обох форматів: оцифровані видання бібліотечного ресурсу та інтерфейс електронної енциклопедії. Наприклад, «Портал Шевченка» хоч і має форму мультимедійної системи, за своїм змістом є ближчим до електронного бібліотечного ресурсу. Про це свідчить той факт, що в системі фактично відсутні фактологічні статті енциклопедичного характеру, а наявні короткі довідки мають дуже обмежені посилання (інколи взагалі жодних) на джерельну базу. Натомість до будь-якого слова пошуку додаються оцифровані матеріали, у яких користувач сам віднаходить потрібну інформацію.

Нині найбільш ефективним віртуальним інформаційним довідковим жанром вважають електронну енциклопедію. Окремі енциклопедисти її визначають так: «Це електронне довідкове видання, яке містить відомості з однієї, декількох чи всіх галузей знань і практичної діяльності, викладені у вигляді статей із можливим залученням таких елементів мультимедіа, як зображення, анімація, аудіо- та відеоматеріали тощо, а також має зручну (просту) систему пошуку й дає змогу переходити з однієї статті на іншу за допомогою гіперпосилань у тексті, розміщених на електронному носіїві інформації або в мережі Інтернет» [Черниш, с. 15]. Однак вважаємо, що використання терміна «електронна енциклопедія» в такому формулюванні не зовсім коректне. Доречнішим є інше розуміння цього терміна як «мультимедійної енциклопедичної бази» [Железняк, с. 10] (далі – МЕБ), оскільки звичайні електронні енциклопедії в основному є лише цифрованим аналогом друкованих, у кращому разі їхніми онлайн-версіями, як, наприклад, «Енциклопедія Сучасної України» (ЕСУ)⁶. Натомість мультимедійна енциклопедична база є відкритою інтерактивною системою пошуку, яку можна не лише доповнювати й розширювати безмежно, а й відслідковувати кількість переглядів будь-яких статей. МЕБ, як і мультимедійна система, сприяє розбудові контексту за допомогою перехресних взаємопосилань (попередні електронні довідкові формати позбавлені такої функції).

Спільним для традиційної енциклопедії й МЕБ є наукова концепція та завдання, а саме систематизація та збереження всіх людських знань або окремих за галузями. Автором обох типів енциклопедії завжди висту-

⁶ URL: <http://esu.com.ua>.

пає колектив фахівців-науковців, що відповідають за достовірність та об'єктивність статей. Відмінність між друкованою / оцифрованою енциклопедією і МЕБ полягає не лише в мобільності й постійному поповненню останньої, а і в організації принципів пошуку. У друкованій енциклопедії читач може рухатися лише у строгій лінійній послідовності. Такий спосіб роботи з енциклопедією дає лише інформацію, але не сприяє побудові системи знань довкола певного поняття. А от прикметною рисою електронних енциклопедій є «окремий спосіб укладання інформації – гіпертекст, який характеризується нелінійною архітектурою викладу матеріалу й забезпечує миттєвий перехід від однієї статті до іншої, пов'язаної з нею» [Железняк, с. 10]. Отже, Інтернет сприяє поверненню до первісного значення терміна «енциклопедія» – навчання по колу, оскільки в електронних енциклопедіях інформація існує як певні гнізда понять, що поєднані між собою єдиним гіпертекстом. Відмінність МЕБ від мультимедійної системи полягає в тому, що вона здебільшого не містить електронного ресурсу / бібліотеки, тобто переходів на оцифровані тексти. Натомість МЕБ від початку існує як віртуальна, інтерактивна платформа.

Важливо зазначити, що нині розрізняють два типи МЕБ – «інформаційно-комунікативні» та «наукові». До першого типу відносять інформаційні платформи із відкритим доступом. Будь-хто може стати автором такої енциклопедії, створювати статті, додавати чи змінювати інформацію на власний розсуд. У роботі з цими ресурсами важко бути впевненим у науковій вивірності поданої інформації. Однак їхньою перевагою є висока мобільність і репрезентативність щодо затребуваних користувачам понять. Яскравим прикладом відкритого інформаційного довідкового ресурсу може слугувати «Вікіпедія»⁷, яку її засновники називають «загальнодоступною вільною багатомовною онлайн-енциклопедією. В основі політики видання – ідея про те, що «будь-хто, у кого є доступ до читання Вікіпедії, також може редагувати практично всі її статті. Вікіпедія – п'ятий за популярністю веб-сайт у світі» [Вікіпедія]. Ніхто спеціально не перевіряє інформацію в поданих статтях перед їх оприлюдненням, хоча обов'язковою умовою оформлення статті є наявність у ній покликань на авторитетні джерела, де згадано про об'єкт статті.

У сучасному світі наукові електронні енциклопедичні бази вирізняються передусім строго визначеним, високофаховим авторським колективом, обов'язковим рецензуванням поданих матеріалів та їх ретельною редактурою. Як і відкриті інформаційно-довідкові енциклопедії, наукові також є інтерактивними й мобільними платформами. Їхнє поповнення відбувається постійно, і вони найчастіше не мають друкованого аналога. Водночас дедалі частіше стаємо свідками, як великі, тривалі енциклопе-

⁷ URL: <https://wikipedia.org>.

дичні проекти цілком переходять у формат мультимедійної енциклопедичної бази, повністю відмовляючись від паперового оригіналу. Наприклад – найдавніша англomовна енциклопедія «Британіка»⁸. Протягом 1768–2010 років її друкували багатотомними виданнями. При цьому в період 1981⁹–1994 років до них додавали електронну версію на дисках. У 1994 році енциклопедія з'явилася в мережі Інтернет¹⁰, супроводжуючи подальші опубліковані томи. У 2010 році 15-м перевиданням (32 томи, понад 40 тисяч статей) було завершено історію її друку, відтак «Британіка» є лише онлайн-енциклопедією. Аналогічну долю спіткала німецькомовна енциклопедія «Брокгауз». Її перше видання побачило світ у 18 ст. («Conversations-Lexicon»), згодом набула слави як «Der Große Brockhaus», а від 1966 року відома під назвою «Brockhaus Enzyklopädie». На сторінці сайту енциклопедії¹¹ зазначено, що вродовж 2002–2014 років до надрукованих томів додавали аудіо- та відеодиски, що містили доповнювані мультимедійні матеріали, а від 2015-го «Брокгауз» – суто онлайн-енциклопедія.

Важлива перевага електронного формату полягає в тому, що існує змога відслідковувати затребуваність гасел серед читацької аудиторії та відповідно до цих даних – додавати нові або вдосконалювати вже наявні статті. Також зручний інтерфейс полегшує пошук інформації, а часом і попри початкове бажання користувача дає додаткову ґрунтовну інформацію. Вдалим прикладом такого інтерфейсу електронної енциклопедичної бази може бути архітектоніка «Британіки». Статті містять триступеневі лінки. Перші з них одразу висвітлюють певні поняття в окремому вікні, що з'являється під час наведення на них курсору. Другі, підкреслені синім штрихом, відсилають читача до інших енциклопедичних статей для ширшої дефініції шуканих гасел (наприклад, імена, назви творів, видавництва, культурні осередки, літературні премії, географічні локації тощо). І треті через перехід до медіаресурсів сайту подають візуальний чи аудіальний супровідний опис віднайденого гасла (його зображення, фото, картини, звук). Є можливість роздрукувати необхідну статтю, надіслати відгук авторам й одержати її бібліографічний опис. Такі енциклопедії не просто дають швидкі знання, а формують картину світу довкола запитуваного гасла.

У світлі сказаного варто згадати «Українську літературну енциклопедію» Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України. Історія проекту

⁸ URL: <https://www.britannica.com>.

⁹ За даними сайту енциклопедії (<https://corporate.britannica.com/250-anniversary/timeline>) зі створенням у 1981 році цифрової версії «Британіки» з'явилося нове явище – електронна енциклопедія.

¹⁰ До 1999 року сайт «Британіки» був оприлюднений за адресою <http://eb.com>, відтоді – за адресою <https://www.britannica.com>.

¹¹ URL: <https://brockhaus.de/info/information/ueber-uns>.

розпочалася ще 1988 року, коли на гаслах національного відродження постало амбітне завдання видати перше українське видання такого змісту. Передбачали видрукувати п'ять томів енциклопедії, з яких побачили світ лише три у 1988, 1990 і 1995 роках. Подальшій реалізації проекту завадили економічні, політичні та, зрештою, соціальні обставини. Це був час, коли державні інституції мали вкрай низьке фінансування, спостерігався значний відтік наукових кадрів, занепад книговидавництва і книжкового ринку в цілому. Відтоді Інститут підготував значну кількість успішних багатотомних видань, серед яких «Шевченківська енциклопедія» у дванадцяти томах (2012–2015 роки)¹². Існує також її оцифрований варіант на сайті Інституту. Серед фундаментальних видань останніх десятиліть заслуговує на увагу повне видання творів Тараса Шевченка в дванадцяти томах із широкими академічними коментарями, видане спільно з Інститутом мистецтвознавства та етнографії ім. М. Рильського НАН України. Нині триває робота над «Історією української літератури» у дванадцяти томах (вийшли чотири перші томи). Незважаючи на унікальність таких видань, більшість із них через незначний наклад лишаються малодоступними не лише для широкого, а й фахового читача.

2019 року Інститут літератури ім. Т. Шевченка повернувся до створення фундаментальної української літературної енциклопедії (далі – УЛЕ). Необхідність електронного, загальнодоступного ресурсу УЛЕ зумовлена як сучасними тенденціями формування інформаційного суспільства, так і тими викликами, що постали перед українською спільнотою внаслідок Революції гідності та російсько-української війни. Обидві історичні події виявили глибокі проблеми на ґрунті державницької ідентифікації української громади. Відсутність об'єднавчих наративів, спільного бачення політики пам'яті та культурної політики, призводить до гострого протистояння всередині держави та відсутності діалогу між різними соціокультурними групами українців. Подолання цієї проблеми можливе й через створення загальнодоступних інформаційних ресурсів, наповнених державницьким змістом, які б формували загальноукраїнські етику й естетику. Енциклопедія, особливо літературна, що постійно працює із цінностями, на нашу думку, є платформою з потенціалом об'єднання суспільства навколо його цінностей, адже основне завдання мультимедійної енциклопедичної бази – постійна систематизація й розширення знань, якими володіє певна нація, вироблення єдиного наративу державницької позиції.

¹² У 2017 році авторський колектив «Шевченківської енциклопедії» у складі І. Дзюби, О. Бороня, Р. Харчук, М. Юр, В. Смілянської, Н. Чамати, В. Бородіна (помертньо), які зробили найбільш помітний внесок у створення енциклопедії, було удостоєно Державної премії в галузі науки і техніки. Окрім друкованої, існує й оцифрована версія енциклопедії.

У створенні нової УЛЕ дискусійними залишаться питання формату і позиціонування. Так, початковий задум передбачав укладання паперового видання, а разом з ним (або після його виходу) – електронної версії. Немає поки що відповіді на те, якою буде ця версія – оцифрованою, тобто електронною копією друкованого видання, чи мультимедійною базою на зразок онлайн-платформ, а саме «Словники України»¹³. Вважаємо, що таке розуміння створення нової УЛЕ виглядає недоречним. Навпаки, на першому місці має стояти саме мультимедійна електронна база, прикладом чого слугує світовий досвід енциклопедистики («Британіка», «Брокгауз»), що дозволить на її основі формувати різноманітні тематичні, а то й універсальні енциклопедії. А з часом й узагалі можна відмовитися від створення паперової УЛЕ.

Поява УЛЕ саме як мультимедійної електронної бази із власним сайтом та інтерфейсом розв'язує коло проблем, пов'язаних із форматом та змістом енциклопедичних статей: для якого рівня читача розраховані статті, який необхідний обсяг кожної з них, наскільки розлого висвітлювати ту чи іншу тему тощо. Під час укладання паперової енциклопедії, з'ясування цих питань є першочерговим, бо впливає на обсяг та ціну видання. Якщо створювати електронну енциклопедію, то спрощується й проблема формування реєстру. За правильного програмного забезпечення МЕБ може існувати вже з першої сотні статей, згодом реєстр поступово розширюватиметься. У цьому фахівцям можуть допомогти і читачі, оскільки МЕБ дає можливість відслідковувати, які теми й гасла є для них цікавими, і, відповідно, першочергово вводити їх до реєстру та створювати словникову статтю. Це полегшує і розширює межі функціонування мультимедійної енциклопедичної бази.

Висновки

Переведення в цифровий формат усіх напрямків функціонування української спільноти становить першочергове завдання державних і громадських інституцій. Особливо це стосується науки, яка утворює фундамент економічного, культурного та освітнього процесів. Розв'язанню таких завдань сприяє поява електронних ресурсів, що є або похідними оцифрованими виданнями, або незалежними мультимедійними системами. Значне місце серед них належить енциклопедіям.

Важливо усвідомити, що сучасні енциклопедії – це інтерактивні мультимедійні бази знань. Створена галузевими експертами та програмістами мультимедійна енциклопедична база дозволяє миттєво реагувати на запити читачів, відображати стан певної наукової галузі, бути основою для видання спеціалізованих тематичних словників і довідників.

¹³ URL: <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua>.

Саме такою інтерактивною віртуальною платформою бачимо майбутню «Українську літературну енциклопедію», над якою нині працюють фахівці Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Створення на належному рівні мультимедійної енциклопедичної бази української літератури із забезпеченням англомовної транслітерації реєстрових гасел дозволить не лише зафіксувати найбільші досягнення української літературознавчої науки, а й інтегрувати її у світовий спільний інформаційний простір.

ЛІТЕРАТУРА

- Вікіпедія. Українська *Вікіпедія*. 2004. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія>.
- Жарких М. Довідник. *Леся Українка. Енциклопедія життя і творчості* / Укл. М. Жарких. 2006. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Guide.html>.
- Железняк М. Українська електронна енциклопедистика: тенденції розвитку та місце в інформаційному просторі держави. *Енциклопедичний вісник України*. 2017. Вип. 8–9. С. 7–21. DOI: <https://doi.org/10.37068/evu.8-9.1>.
- Мак-Люен М. Галактика Гутенберга. Становлення людини друкованої книги / пер. з англ. А. Галушки, В. Постінікова. Київ: Ніка-Центр, 2015.
- Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013. *Законодавство України: інформаційно-пошукова система веб-порталу парламенту України*. 2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#Text>.
- Українські електронні та паперові енциклопедичні видання: основні здобутки і перспективи / від. ред. М. Железняк; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. Київ: Академперіодика, 2015.
- Черниш Н. Редагування енциклопедичних видань: теорія і практика: навч. посібник для студентів спеціальності «Видавнича справа та редагування». Львів: Світ, 2015.
- Bomba R. Narzędzia cyfrowe jako wyznacznik nowego paradygmatu badań humanistycznych. *Zwrot cyfrowy w humanistyce. Internet. Nowe Media. Kultura 2.0.* / Red. A. Radomski, R. Bomba. Lublin, 2013. S. 57–72.

REFERENCES

- Bomba, R. (2013). Narzędzia cyfrowe jako wyznacznik nowego paradygmatu badań humanistycznych. In A. Radomski, R. Bomba (Ed.). *Zwrot cyfrowy w humanistyce. Internet / Nowe Media / Kultura 2.0.* (pp. 57–72). Lublin [In Polish].

- Chernysh, N. (2015). Editing of encyclopedias: theory and experience. Lviv: Svit [In Ukrainian]
- McLuhan, H. (2015). *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man* (A. Halushky, V. Postnikovoi, Trans.). Kyiv: Nika-Zentr [In Ukrainian].
- On approval of the Strategy of information society development in Ukraine: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 17 2013. (2013). *Legislation of Ukraine: webportal of parliament of Ukraine*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#Text> [In Ukrainian].
- Zharkykh, M. (2006). Guide. In M. Zharkykh (Ed.). *Lesja Ukrainka. Encyclopedia of the life and works*. <https://www.l-ukrainka.name/uk/Guide.html> [In Ukrainian].
- Zhelezniak, M. (Ed.). (2015). *Ukrainian electronic and paper encyclopedias: current achievements and future potential*. Kyiv: Academperiodyka, NASU Institute of Encyclopedic Research [In Ukrainian].
- Zhelezniak, M. (2017). Ukrainian online encyclopedias: development trends and place in the information space of our state. *The Encyclopedia Herald of Ukraine*, 8–9, 7–21. <https://doi.org/10.37068/evu.8-9.1> [In Ukrainian].
- Wikipedia. (2004). *Ukrainian Wikipedia*. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія> [In Ukrainian].